

מענישה למניעה: על ההחמצה שבתזכיר החוק להרחבת דרכי ענישה לתאגידים

מאת

נתי יברובסקי* ועלי בוקשפן**

מבוא

תזכיר תיקון חוק העונשין (דרכי ענישה לתאגידים) שפורסם לאחרונה להתייחסות הציבור,¹ מציע להרחיב את מגוון כלי האכיפה והענישה העומדים לרשות התביעה ובתי המשפט.² לפי תזכיר החוק, התכלית המרכזית בהטלת אחריות פלילית על תאגיד היא ליצור תמריצים שיגרמו לתאגידים לאמץ מנגנוני פיקוח ובקרה פנימיים, ובכך למנוע ביצוע עבירות מלכתחילה.³ בהתאם, תזכיר החוק מציע, בין היתר, להרחיב את סמכויות בית המשפט להטיל צו פיקוח תאגידי וצו פרסום, וכן להרחיב את סמכות התובע לחתום על הסדרים מותנים עם תאגידים.⁴ בכך, התזכיר אמנם מרחיב את דרכי הענישה התאגידית, אך באותה נשימה מחמיץ הזדמנות להשיג את מטרתו המוצהרת באמצעות הסדרה חקוקה ומפורטת של תוכנית האכיפה הפנימית כנסיבה מקלה בשיקולי הענישה, אשר יש בה לתמרץ תאגידים לאמץ במסגרתם מנגנוני הטמעה ושיטור עצמי מניעתיים. אכן, תזכיר החוק מהווה צעד חקיקתי חשוב ומתבקש בהתאמת דיני העונשין למציאות התאגידית המודרנית. הרחבת ארגון הכלים העונשי, בדמות צווי פיקוח תאגידיים והרחבת סמכויות התביעה להסדרים מותנים היא חיונית להגברת ההרתעה, לקידום הציות לחוק ולשיקום תאגידים עבריינים. עם זאת, המודל המוצע בתזכיר נשען במידה רבה על אכיפה רטרואקטיבית ועל חשיבה סנקציונית ("מקל"), ואינו שם דגש על ההצדקה המרכזית שהוכרה בפסיקה לאחריותם הפלילית של תאגידים – מניעת הפרות מראש באמצעות יצירת תמריץ להטמעה אפקטיבית של תוכניות אכיפה פנימיות. לפיכך, ועל מנת להגשים את תכליותיו של תזכיר החוק באופן אפקטיבי ושלם יותר, מציעה רשימה זו להשלים את היוזמה החקיקתית באמצעות הטמעת מנגנון אשר יש בו לשמש לתאגיד כטענת הגנה בשלב גזירת הדין.

* סטודנט לתואר ראשון במשפטים ולתואר שני בממשל באוניברסיטת רייכמן. מודה לפרופ' עלי בוקשפן על ההשראה לפיתוח נושא הרשימה והחניכה לאורך כתיבתה ולפרופ' מרדכי קרמניצר על ההכוונה והמיקוד.

** פרופסור חבר בבית ספר הארי רדזינר למשפטים ומנהל אקדמי וכללי של מרכז אריסון ל-ESG בבית ספר אריסון למנהל עסקים, אוניברסיטת רייכמן.

*** נתי יברובסקי ועלי בוקשפן "מענישה למניעה: על ההחמצה שבתזכיר החוק להרחבת דרכי ענישה לתאגידים" פורום עיוני משפט (תגובות משפט) נ 1 (2026).

1 תזכיר חוק העונשין (דרכי ענישה לתאגידים), התשפ"ו–2026 (להלן: תזכיר החוק).

2 שם, בס' ב(5).

3 שם, בס' ב(4).

4 שם, בס' ג'.

ביתר פירוט, הרשימה מציעה לנצל שעת כושר זו ולעגן בחוק העונשין, במסגרת הבניית שיקול הדעת השיפוטי בענישה, גם נסיבה מקלה מפורשת המכירה בקיומה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית. בחינת הדין הפדרלי בארצות הברית מלמדת כי הכרה בתוכניות ציות ואתיקה כגורם מפחית בענישה אינה כלי הרתעתי בלבד, אלא מנגנון המעודד את התאגיד לפתח תרבות ארגונית של אחריות וציות מלכתחילה. לצורך כך, מוצע לאמץ ולהגדיר מפורשות קריטריונים ומדדים ברורים, על מנת להבחין בין תוכנית אכיפה פורמלית לבין תוכנית אכיפה אפקטיבית באמצעות השראה מהנחיית פרקליט המדינה העוסקת במדיניות התביעה בהעמדה לדין פלילי וענישה של תאגיד.⁵ לפי האמור בהנחיה – שאת עקרונותיה אנו מציעים להפוך באמצעות חקיקה ראשית למסגרת מנחה כללית גם בשיקוליו של בית המשפט, ולא רק במסגרת שיקולי רשויות האכיפה השונות – תוכנית אכיפה אפקטיבית היא תוכנית פנימית שנועדה לעודד "התנהלות עסקית אתית ומחויבות לציות לדין", המותאמת למאפייני התאגיד ומבוססת על הערכת סיכונים לזיהוי מוקדי חשיפה להפרות דין.⁶ כך למשל, עליה לכלול נהלים למניעה ולאיתור עבירות, מעורבות והיכרות של ההנהלה הבכירה, מינוי אחראי ייעודי, הדרכה שוטפת, מנגנוני פיקוח, הערכה ועדכון תקופתיים, ערוצי דיווח לרבות אנונימיים, ואכיפה עקבית תוך נקיטת אמצעי משמעת מתאימים.⁷

עידוד הטמעת מנגנון מסוג זה יאפשר במישרין לבתי המשפט לא רק לבצע כיול עדין ומדויק יותר של הענישה, תוך הבחנה בין תאגידים שפעלו בתום לב להטמעת נורמות ראויות לבין אלו שכשלו בכך, אלא גם להגשים את מטרתה העיקרית של האחריות הפלילית של התאגיד במניעה של הישנות עבירות והרתעה. שילוב של הרחבת ארגון הכלים הענישתי העומד לרשות בתי המשפט, יחד עם תמריצים עונשיים מובנים, יגשים בצורה שלמה יותר את תכליתו של תזכיר החוק, יעודד תרבות ארגונית של ציות ואחריות בקרב תאגידים בישראל, ויקדם את התכליות העקרוניות והבסיסיות שעמדו בבסיס הטלת אחריות פלילית על תאגידים. באופן זה משמש המשפט הפלילי כאמצעי מונע ולא רק מעניש, בצורה ההולמת במיוחד את החשיבה התאגידית המורגלת לעבוד בשיטת ההזדמנויות ולא רק הסיכונים, המביאה עמה יתרונות ארגוניים, שיווקיים ונוספים.⁸ לצורך פיתוח האמור לעיל, מבנה הרשימה יהיה כדלקמן: **בחלק הראשון** נעמוד על הרקע הנורמטיבי להטלת אחריות פלילית על תאגידים ועל התכליות שביסודה; **בחלק השני** נבחן את עיקרי תזכיר תיקון חוק העונשין (דרכי ענישה לתאגידים), ובפרט את האופן שבו הוא מרחיב את כלי האכיפה והענישה; **בחלק השלישי** נציג את ההצעה להשלים את המהלך החקיקתי באמצעות עיגון משקלה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית במסגרת שיקולי הענישה; ו**בחלק הרביעי** נביא דברי סיכום.

הרקע להטלת אחריות פלילית על תאגידים

השיח המשפטי והציבורי סביב אחריותם הפלילית של תאגידים ודרכי ענישתם הולך ומתעצם בשנים האחרונות, ומשקף הכרה גוברת בחשיבותם של תאגידים כישויות

5 הנחיית פרקליט המדינה 1.14 "מדיניות התביעה בהעמדה לדין פלילי וענישה של תאגיד" (2.10.2019) (להלן: הנחיית פרקליט המדינה).

6 שם, בס' 18.

7 שם.

8 צוות הטמעה של מרכז אריסון ל-ESG "החוליה החסרה: תכנית מטרה, הטמעה ואכיפה פנימית ככלי להטמעת מדיניות ESG במגזר העסקי" **מרכז אריסון ל-ESG** (5.9.2024) <https://perma.cc/4DBH-CJPY>.

מרכזיות בכלכלה ובחברה.⁹ כפי שהיטיב לתאר תופעה זו השופט (כתוארו אז) ברק בפרשת **מודיעים**: "בחברה המודרנית, התאגיד הוא בסיס עיקרי לפעילות אנושית. ישנן מדינות בהן יש יותר תאגידים מבני אדם".¹⁰ לא בכדי, ניכרת בשנים האחרונות גם תפנית משמעותית בשיח התאגידי, המעתיקה את הדגש מתכליתם של התאגידים העסקיים מכוז המטרות בהשאת רווחים באופן צר לבעלי המניות בלבד, לעבר תפיסה אינטגרטיבית המביאה בחשבון את עניינם של מחזיקי העניין הקשורים בפעילות (Stakeholders).¹¹ בתי המשפט והמאסדרים עושים שימוש הולך גובר בדוקטרינות משפטיות קיימות (כגון חובות הזהירות והאמונים, עקרון תום הלב ותורת האורגנים) כדי להטמיע נורמות של הוגנות ואחריות חברתית בתוך ליבת קבלת ההחלטות התאגידית.¹²

תהליך זה משקף הכרה גוברת בכך שהחברה העסקית אינה פועלת בחלל ריק, אלא מהווה שחקן חברתי מרכזי שפעילותו מחייבת הפנמת השפעות חיצוניות, תוך יצירת איזון מחודש בין יעילות כלכלית לבין ערכים של צדק והגיונות.¹³ בהיותם ישויות משפטיות מלאכותיות המונעות על ידי אורגנים הפועלים בשמה ובחסותה, תאגידים עשויים להיות מעורבים גם בפעילות עבריינית, בדגש על עבריינות כלכלית. הטלת אחריות פלילית עליהם נתפסת כחיונית לאכיפת החוק בשל מרכזיותם של תאגידים בפעילות הכלכלית, ולאור החשש שהיעדר טיפול ראוי יאפשר "למעשי עבירה לחסות תחת המסך האטום של המבנה התאגידי".¹⁴

מבחינה פורמלית, חשיפת התאגיד לאחריות פלילית מתאפשרת לנוכח הגדרתו של התאגיד כאישיות משפטית נפרדת ועצמאית, המקימה לו כשרות משפטית לכל זכות או חובה המתיישבת עם אופיו וטבעו כגוף מאוגד.¹⁵ הגדרה זו מקבלת משנה תוקף משפטי גם לנוכח הקביעה בסעיף 4 לחוק הפרשנות, התשמ"א-1981, אשר קובע כי "מקום שמדובר באדם – אף חבר בני אדם במשתמע, בין שהוא תאגיד ובין שאינו תאגיד". לאור הגדרות אלו, קצרה הדרך לחשיפתם של תאגידים לאחריות פלילית בהתאם לקביעת סעיף 23 לחוק העונשין, התשל"ז-1977, אשר מפרט את אופן הטלת האחריות הפלילית על תאגיד, בין אם מדובר בעבירה של אחריות קפידה שנעברה על ידי אדם במהלך מילוי תפקידו בתאגיד, ובין אם מדובר בעבירה המצריכה הוכחת מחשבה פלילית או רשלנות, אשר בנסיבות העניין ובשים לב לתפקידו, לסמכותו ולאחריותו בניהול ענייני התאגיד, יש לראות במעשיו ובמחשבותיו של אותו אדם כמעשיו ומחשבותיו של התאגיד מכוח

9 Joseph L. Badaracco, *Corporations as the Central Institutions of Society*, in JUSTIFYING NEXT STAGE CAPITALISM: EXPLORING A HOPEFUL FUTURE (Moses L. Pava & Michel Dion eds., 2024); Sara Sun Beale, *A Response to the Critics of Corporate Criminal Liability*, 46 AM. CRIM. L. REV. 1481, 1483 (2009).

10 ע"פ 3027/90 **חברת מודיעים בינוי ופיתוח בע"מ נ' מדינת ישראל**, פ"ד מה(4) 364, 385 (1991) (להלן: פרשת **מודיעים**).

11 עלי בוקשפן "הוגנות תאגידית ומטרת החברה בראי הכלכלה ההתנהגותית" **משפט ועסקים** כט 347, 349-351 (2024).

12 עלי בוקשפן "עשרים ומאה שנים לשאלת תכלית החברה – הצעה להתאמת סעיף 11 לחוק החברות לעידן התאגידי המודרני" **המשפט** כו 141 (התשפ"א).

13 בוקשפן "הוגנות תאגידית ומטרת החברה בראי הכלכלה ההתנהגותית", לעיל ה"ש 11, בעמ' 372-373.

14 בג"ץ 4395/12 **כהן נ' פרקליטות מחוז מרכז**, פס' 2 לפסק הדין של השופטת ברק-ארז (נבו 15.11.2012) (להלן: **כהן**); מדרכי קרמניצר וחאלד גנאים "האחריות הפלילית של תאגיד" **ספר שמגר** 33 (2003).

15 ס' 4 לחוק החברות, התשנ"ט-1999; ס' 66 לפקודת השותפויות [נוסח חדש], התשל"ה-1975; ס' 21 לפקודת האגודות השיתופיות; ס' 8 לחוק העמותות, התש"ם-1980.

תורת האורגנים.¹⁶ אורגן מוגדר כנושא משרה בכיר או מי שתפקידו מצדיק, מכוח חוק או מכוח התקנון, לראות את מעשיו כמעשי התאגיד, ללא תלות במעמדו ההיררכי.¹⁷ ההלכה המכוננת לעניין תורת האורגנים בפלילים עוצבה תחילה בפרשת **מודיעים**,¹⁸ שם הבהיר בית המשפט העליון כי אין מדובר באחריות שילוחית, אלא במנגנון המאפשר לייחס לתאגיד עצמו את המעשה ואת היסוד הנפשי שהתגבשו אצל האורגן, מקום שהנורמה הפלילית חלה על תאגיד.¹⁹ בתוך כך הודגש כי תכליתה של הדוקטרינה היא להתגבר על היעדר המימד האנושי של התאגיד ולאפשר החלה אפקטיבית של הדין הפלילי עליו, בשים לב לשיקולי הרתעה ומניעת הישנות עבירות. על יסוד זה התפתחה הפסיקה כך שבפרשת **נמלי ישראל**,²⁰ נקבע גם כי בית המשפט רשאי לקבוע שתאגיד עבר עבירה מבלי להרשיעו, וכן להטיל עונשים מוגבלים כגון קנס, פיצוי, או התחייבות להימנע מביצוע עבירה. כאן המקום להדגיש כי העמדתו לדין של תאגיד אינה מהווה תחליף להעמדת אורגנים לדין,²¹ ובתי המשפט אף מתחו ביקורת על מקרים בהם אורגנים לא הועמדו לדין ללא הצדקה.²² פרקטיקה כזו עלולה להוביל לתוצאה שבה עבירות נותרות "יתומות מאחראי בשר ודם", דבר הפוגע באפקטיביות ההרתעתית של המשפט הפלילי ומאפשר לנושאי משרה לחמוק מהשלכות אישיות בחסות המסך התאגידי.²³

הדיון בדבר היקף האחריות הפלילית של תאגידים יושם גם בפסיקת בית הדין הארצי לעבודה בעניין **חברת השמירה**,²⁴ שם הודגש המתח שבין הרשעה פלילית לבין שיקולי מידתיות ושיקום. בית הדין קבע כי בנסיבות ייחודיות, ניתן לבטל את הרשעת התאגיד ולהסתפק בענישה ללא הרשעה, וזאת כאשר הותרת ההרשעה על כנה תהא בלתי מידתית ותסב נזק ממשי למוניטין החברה ולפעילותה העסקית, באופן העלול לפגוע בעקיפין בעובדיה הרבים.²⁵ פסיקה זו מהווה נקודת מוצא חשובה להבנת הצורך בדרכי ענישה גמישות, שכן היא מכירה בכך שהרשעה פלילית של תאגיד אינה תמיד הכלי האופטימלי להשגת תכליות המשפט הפלילי, וכי במקרים מסוימים, ענישה ללא הרשעה, המלווה בצווי מבחן או שירות לתועלת הציבור, עשויה להשיג תוצאה חברתית ושיקומית עדיפה.²⁶ בחינת פסיקת בית המשפט העליון בפרשת **נמלי ישראל** ובעניין **חברת השמירה** מעלה כי תורת האורגנים במשפט הפלילי קיבלה פיתוח יצירתי נוסף שהולך בתלם

16 ס' 47 לחוק החברות ("פעולותיו של אורגן וכוונותיו הן פעולותיה של החברה וכוונותיה").

17 ס' 46 לחוק החברות ("האורגנים של החברה הם האסיפה הכללית, הדירקטוריון, המנהל הכללי וכל מי שעל פי דין, או מכוח התקנון רואים את פעולתו בענין פלוני כפעולת החברה לאותו ענין"); ע"פ 99/14 **מדינת ישראל נ' מליסרון בע"מ**, פס' קטו לפסק הדין של השופט רובינשטיין (נבו) (25.12.2014).

18 פרשת **מודיעים**, לעיל ה"ש 10, בפס' 5–11 לפסק הדין של השופט ברק.

19 שם.

20 דנ"פ 8062/12 **מדינת ישראל המשרד להגנת הסביבה נ' חברת נמלי ישראל פיתוח ונכסים בע"מ** (נבו) (2.4.2015) (להלן: פרשת **נמלי ישראל**).

21 עניין **כהן**, לעיל ה"ש 14, בפס' 7 לפסק הדין של השופטת ברק-ארז.

22 פרשת **נמלי ישראל**, לעיל ה"ש 20, בפס' 45 לפסק הדין של הנשיא גרוניס.

23 שירה גרטנברג "ברגים במערכת?": על חשיבותה של הטלת אחריות פלילית על נושאי משרה – בעקבות בג"ץ 4395/12 כהן נ' פרקליטות מחוז מרכז "משפטים" מד 631, 632 (התשע"ד).

24 ע"פ 50155-08-10 **חברת השמירה בע"מ – משרד תעשייה, המסחר והתעסוקה** (נבו) (6.11.2012) (להלן: עניין **חברת השמירה**).

25 שם, בפס' 48.

26 שם, בפס' 50.

הפסיקה עד כה ואשר מטרתה בעידוד תאגידים למנוע הישנות עבירות במסגרתם.²⁷ להבדיל מן הגישה המסורתית, אשר עשתה שימוש בתורה זו ככלי סנקציוני ("מקל") שנועד להרחיב את אחריותה הפלילית של החברה ex-post (גם אם לצורך עידוד הטמעה מניעתית), נראה כי בפסקי דין אלו נעשה שימוש בתורת האורגנים ככלי תמריצי ("גזר"). בתי המשפט ביקשו להרחיב את כשרותה של הישות התאגידית כדי לעודד שמירה על הסדר החברתי וקידום האינטרס הציבורי.²⁸ כשמדובר בתאגיד המפגין מחויבות לציות ומפעיל אמצעים סבירים למניעת הפרות, קיימת הצדקה נורמטיבית לתגמל את התאגיד באמצעות הפחתת חשיפתו לסיכונים משפטיים וסטיגמטיים.²⁹ בהתאם לגישה זו, העומדת גם בבסיס הצעתנו המובאת ברשימה זו, לנוכח החצנות הפעילות העסקית של תאגידים בעידן הנוכחי, נכון לעודד את הקמתם של מנגנוני "שיטור עצמי" ומניעה פרואקטיבית בתוך התאגיד.

בעניין סימנס,³⁰ בית המשפט המחוזי הכיר ברלוונטיות של תוכניות ציות ואכיפה פנימיות בשלב הענישה והדגיש את משקלו המיוחד לתהליך שיקום התאגיד.³¹ בית המשפט הבחין בין תוכניות ציות ואכיפה פנימיות שאומצו רק לאחר חשיפת המעשים לבין תוכניות שנקטו ביוזמת התאגיד עוד בטרם חקירה או העמדה לדין, והדגיש כי ככלל, ראוי ליחס משקל ממשי בעיקר לתוכנית שהוטמעה טרם ביצוע העבירה.³² במובן זה, עניין סימנס, בדומה לעניין חברת השמירה, מלמד כי הדין הקיים כבר מכיר, הלכה למעשה, בערכה של תרבות ציות תאגידית. הצעתנו אינה מבקשת אפוא ליצור הסדר חדש יש מאין, אלא לעגן בחוק המוצע מגמה שכבר ניכרת בפסיקה, כמו גם בהנחיית פרקליט המדינה במסגרת מדיניות התביעה בהעמדה לדין פלילי וענישה של תאגיד.

הטלת אחריות פלילית על תאגידים נובעת ממספר שיקולים מרכזיים. ראשית, אחריות פלילית נתפסת ככלי מרכזי ליצירת הרתעה ולתמרוץ תאגידים לפעול לאיתור ומניעה של עבירות המבוצעות במסגרתם. עם זאת, יש להבחין בין תמריצי הציות של התאגיד ex-ante לבין השפעת האחריות הפלילית ex-post. כפי שמנתחים חמדני וקלמנט, בעוד שלפי הגישה המסורתית הטלת אחריות פלילית מחייבת תאגידים להשקיע בשיטור פנימי, הרי שבמצבים שבהם הסנקציה הפלילית עלולה להוביל לקריסת התאגיד, התמריץ לציות עלול להיפגע.³³ במצב דברים זה, כאשר תאגיד צופה כי הרשעה פלילית תוביל לסגירתו, ההשקעה בתוכניות אכיפה פנימיות הופכת לבלתי כדאית מבחינה כלכלית, שכן היא אינה מספקת הגנה מפני התוצאה הפטאלית של ההרשעה.³⁴

שנית, במקרים רבים, התאגיד הוא הנהנה העיקרי מפירות העבירה,³⁵ ועל כן הטלת אחריות פלילית נדרשת כדי ש"לא יהא חוטא נשכר". תאגידים פועלים מתוך שיקולים של השאת רווחים, כאשר הפרת החוק עשויה להניב להם יתרון כלכלי משמעותי על פני

27 עלי בוקשפן "הוגנות תאגידית ומטרת החברה בראי הכלכלה ההתנהגותית", לעיל ה"ש 11, בעמ' 389–388.

28 שם, בעמ' 388.

29 שם, בעמ' 389.

30 ת"פ (מחוזי ת"א) 4368-05-16 מדינת ישראל נ' סימנס ישראל בע"מ (נבו) (20.11.2017).

31 שם, בעמ' 41–46.

32 שם, בעמ' 64.

33 Assaf Hamdani & Alon Klement, *Corporate Crime and Deterrence*, 61 STAN. L. REV. 271, 290–92 (2008).

34 שם, בעמ' 296.

35 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בעמ' 2.

מתחריהם שומרי החוק.³⁶ בעוד שהאכיפה האזרחית, דוגמת דיני עשיית עושר ולא במשפט, מתמקדת בהשבה (Restitution),³⁷ המשפט הפלילי נועד להעביר מסר נורמטיבי וחינוכי.³⁸ הטלת אחריות פלילית על תאגיד, המלווה בדרישה לתוכניות ציות, מבטיחה כי התאגיד לא רק ישיב את רווחי העבירה, אלא יפנים את העלויות החברתיות של התנהלותו ויפעל לשינוי תרבותו הארגונית.

שלישית, וזה העיקר בעינינו, עם התחזקות מעמדם של תאגידים במרקם האנושי המודרני, מוטלת עליהם חובה בתור שחקנים מרכזיים בפעילות האנושית המודרנית לכבד ערכים חיוניים לחברה, ולהתאים את פעילותם לתפיסות החיים הנוהגות.³⁹ הטלת אחריות פלילית על תאגידים אינה כלי הרתעתי בלבד, אלא ביטוי להטמעת נורמות חברתיות. הטמעתם של קודים אתיים ותוכניות אכיפה אינם רק "מס שפתיים", אלא כלים המגשרים בין התפיסה הכלכלית לתפיסה החברתית של תכלית החברה העסקית.⁴⁰ תוכנית אכיפה אפקטיבית אינה רק אמצעי למניעת עבירות, אלא היא מעצבת את האתוס והזהות התאגידיים ומביאה עמה יתרונות משפטיים ולבר-משפטיים כאחד.⁴¹

הטלת אחריות פלילית על תאגיד מכוח תורת האורגנים מותנית בכך שהמעשה העברייני בוצע במסגרת מילוי תפקידו של האורגן ואינו מנוגד לאינטרס התאגיד או פועל לרעתו.⁴² מבחן זה משמש כלי להבחנה בין פעולות המזוהות עם התאגיד, לבין פעולות שביצע האורגן כאדם פרטי. כפי שנקבע בעניין מליסרון, כאשר אורגן פועל בניגוד לאינטרס התאגיד או באופן שאינו עולה בקנה אחד עם המדיניות המוסדית, מתערערת ההצדקה לייחוס מעשיו לתאגיד.⁴³ מכאן עולה כי תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית אינה רק כלי לשיקום בדיעבד, אלא מנגנון המגדיר מראש את 'טובת החברה' כפעילות לפי הדין. משכך, יכולה לעלות הטענה כי קיים לתאגיד תמריץ לאמץ תוכנית אכיפה פנימית כיוון שקיומה עשוי להקשות על ייחוס מחשבה פלילית לתאגיד, בכך שהיא מאפשרת לתאגיד לטעון כי האורגן פעל בניגוד למדיניות המוצהרת, ובכך לנתק את הזיקה הפלילית הנדרשת לפי תורת האורגנים.

ואולם, ספק אם תמריץ זה מספיק כדי להכווין את פעילותן של החברות במציאות שבה הגדרתה ומעמדה של תוכנית אכיפה פנימית עמומים ונתונים לפרשנות שיפוטית רחבה. ניכר כי הגישה שנתקבלה בפסיקה היא שיש לפרש בהרחבה את גדר המצבים הנכללים בביטוי "במילוי תפקידו". כך למשל, נפסק כי גם כאשר מבצע האורגן מעשה פלילי בשם החברה באופן שחרג לכאורה מההרשאה שניתנה לו (ולענייננו, כנגד מדיניות החברה הבאה לידי ביטוי בתוכנית האכיפה הפנימית), אין הדבר יכול לשמש לתאגיד

36 קרמניצר וגנאים, לעיל ה"ש 14, בעמ' 33.

37 יותם קפלן וניב מאירסון "תביעת רווחי המזהמים: דיני עשיית עושר ככלי לאכיפה אזרחית סביבתית ואקלימית" **מרכז אריסון ל-ESG** (25.12.2025) <https://perma.cc/XK4E-46WM>.

38 Cass R. Sunstein, *On the Expressive Function of Law*, 144 U. PA. L. REV. 2021, 2024–25 (1996).

39 רע"פ 9008/01 מדינת ישראל נ' א.מ. תורג'מן בע"מ, פ"ד נז(5) 799, פס' 12 לפסק הדין של השופטת פרוקצ'יה (2003).

40 עלי בוקשפן ואסא כשר "אתיקה בחברות עסקיות: שיקולים משפטיים ומוסריים" **משפט ועסקים ב** 181, 159 (2005).

41 שם, בעמ' 174–176.

42 קרמניצר וגנאים, לעיל ה"ש 14, בעמ' 98–99; ע"פ 5734/91 מדינת ישראל נ' לאומי ושות' בנק להשקעות בע"מ, פ"ד מט(2) 4, פס' 27–28 לפסק הדין של השופטת שטרסברג-כהן (1995).

43 עניין מליסרון, לעיל ה"ש 17, בפס' קא לפסק הדין של השופט רובינשטיין.

הגנה מפני החלת תורת האורגניזם.⁴⁴ אם כן, במסגרת הדין הקיים, התאגיד אינו יכול להסתמך על הטמעת תוכנית כזו כדי ליצור לו הגנה מפני השתתת אחריות פלילית בשל מעשי האורגן.

תזכיר החוק: הרחבת דרכי הענישה, מחד גיסא, והתייחסות רזה ולאחר מעשה לתכניות אכיפה, מאידך גיסא

תזכיר החוק מציע להרחיב את ארגז הכלים של התביעה ובתי המשפט בענישת תאגידים, מתוך הבנה כי הכלים הקיימים כיום (קנס, פיצוי והתחייבות להימנע מעבירה) מוגבלים ואינם מספקים להגשמת תכליות הענישה.⁴⁵ המטרה שבתיקון החוק היא ליצור ענישה הולמת והרתעה אפקטיבית, לצמצם את הסיכון להישנות עבירות ולאפשר שיקום תאגידים.⁴⁶ עיקרי תזכיר החוק כוללים מספר חידושים משמעותיים המפורטים בסעיף ז' לתזכיר. כך למשל, מוצע להסמיך את בית המשפט להטיל צו פיקוח תאגיד, שיכלול הוראות לגיבוש והטמעה של תוכנית אכיפה פנימית, תיקון ליקויים ונזקים, וביצוע פעולות לתועלת הציבור. צו זה יוטל רק לאחר קבלת חוות דעת מקצין פיקוח לתאגידים ובהסכמת התאגיד. בנוסף, בית המשפט יוכל להטיל צו פרסום שיוור על פרסום ההרשעה וגזר הדין. כמו כן, מוצע להרחיב את סמכות התובע לחתום על הסדרים מותנים עם תאגידים, גם בעבירות פשע, עם פחות מגבלות על רישום פלילי, ועם אפשרות לתשלומים כספיים גבוהים יותר. הסדרים אלו יכולים לכלול תנאי לביצוע פעולות לתועלת הציבור. לבסוף, מוצע להקים שירות פיקוח לתאגידים ברשות התאגידים, שיורכב מקציני פיקוח שיכינו חוות דעת לתובע ולבית המשפט ויפקחו על עמידת התאגיד בתנאים שנקבעו.

עם זאת, התזכיר אינו מתייחס דיו להגדרתה ותכליתה של תוכנית האכיפה הפנימית, כפי שנעשה הדבר בהרחבה יחסית בהנחיות פרקליט המדינה ובהנחיות מנהליות של גופי אסדרה אחרים. על פי הנחיית פרקליט המדינה, העוסקת במדיניות התביעה בהעמדה לדין פלילי וענישה של תאגיד, תוכנית אכיפה אפקטיבית אינה בעלת מבנה קשיח, אלא נדרשת להתאמה למאפייניו הייחודיים של התאגיד, לרבות גודלו, היקף פעילותו ומגזרי הסיכון שבהם הוא פועל.⁴⁷ בבסיס התוכנית נדרשת הערכת סיכונים מובנית, המלווה בקביעת עקרונות פעולה ונהלים למניעה ואיתור של עבירות פליליות. אפקטיביות התוכנית מותנית במעורבות פעילה של הדרגים הבכירים בתאגיד, במינוי גורם אחראי בעל סמכויות ומשאבים נאותים, ובקיום מנגנוני הדרכה עיתיים לכלל העובדים ונושאי המשרה. יתרה מכך, התוכנית מחייבת הטמעה של מנגנוני פיקוח ובקרה, הערכה תקופתית של יעילותה, וקיומם של ערוצי דיווח (לרבות אנונימיים) המאפשרים התרעה על הפרות חוק ללא חשש מהתנכלות. לבסוף, ההנחיה מדגישה כי האפקטיביות נבחנת גם במישור האכיפתי: על התאגיד להפגין נחישות בנקיטת אמצעי משמעת נגד מפרי חוק, תוך הוכחת עקביות ביישום התוכנית הלכה למעשה, ולא רק כהצהרת כוונות.⁴⁸

תזכיר החוק, לעומת זאת, מגדיר "תוכנית אכיפה פנימית" באופן דל ולאקונוי, כקובץ סטנדרטים, נהלים והוראות יישום, שמטרתם מניעת ביצוע עבירות, תיקון ליקויים מבניים

44 ע"פ 7399/95 נחושטן תעשיות מעליות בע"מ ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד נב(2) 105, 122–123 (1998); עניין לאומי, לעיל ה"ש 42, בעמ' 26–27.

45 תזכיר החוק, לעיל ה"ש 1, בס' ב(5).
46 שם.

47 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בס' 18.
48 שם.

ושיקום נזקים שנגרמו כתוצאה מפעילות התאגיד.⁴⁹ הגדרה זו, המיושמת בסעיף 86ד(1) לתזכיר בצירוף מטרותיה, מותירה את עיצוב התוכנית לשיקול דעתו של התאגיד או להנחיית בית המשפט. עם זאת, ההגדרה בתזכיר אינה מספקת הגדרה אופרטיבית של המרכיבים המהותיים הנדרשים להבטחת אפקטיביות התוכנית, ובכך היא מותירה מרחב פרשני רחב באשר לטיבם של המנגנונים הנדרשים להטמעת תרבות ציות ארגונית.

כיום, בנוסף להנחיית פרקליט המדינה, גופי אסדרה שונים, כגון רשות ניירות ערך, רשות התחרות, המפקח על הבנקים ועוד – מגדירים בהנחיות מנהליות אמות מידה להערכת יעילותן של תוכניות אכיפה פנימיות. הנחיות אלו משמשות את גופי האסדרה במסגרת תחום פעילותם האסדרתי.⁵⁰ כך למשל, הנחיית הרשות לניירות ערך בנושא תכנית אכיפה פנימית מספק מערך של תנאים להכרה בתוכנית יעילה.⁵¹ בין תנאים אלה נמנים קיומה של תרבות ציות בתאגיד; אחריות הדירקטוריון וההנהלה לגיבוש וליישום התוכנית; ביצוע סקר ציות ומיפוי חשיפות; קביעת נהלים מותאמים; מינוי ממונה בעל סמכויות ומשאבים; הטמעה בכל דרגי התאגיד; פיקוח ועדכון שוטפים; וכן טיפול עקבי בכשלים ובהפרות.⁵² התפיסה העומדת בבסיס הנחיות אלו, המופנות לגופי הפיקוח, האכיפה והתביעה, ראוי שתוסדר בחקיקה ראשית ותחול במישרין גם במסגרת שיקולי הענישה של בתי המשפט. מעבר לחשיבות הנורמטיבית, יש בכך גם עקביות מחשבתית ומשפטית – כשם שתזכיר החוק מבקש להעניק לבית המשפט סמכות לכלול הוראות לגיבוש והטמעה של תכנית אכיפה פנימית בתאגיד לאחר מעשה במסגרת צו פיקוח תאגידי,⁵³ מן הראוי לתת משקל לקיומה של תכנית כזו גם טרם קיומה של העבירה, וכל זאת במסגרת דבר חקיקה אחיד ובעל מעמד נורמטיבי זהה, ללא צורך בהיקש מהנחיות מנהליות של גופי אסדרה ורשויות התביעה.

כך או אחרת, נחיצותם של מנגנוני שיטור פנימיים בתאגידים והטמעתה של תרבות עסקית אתית אינה רק השקפתנו האישית, אלא צורך העולה בפרוטרוט בדברי ההסבר עצמם לתזכיר החוק.⁵⁴ דברי ההסבר עומדים על כך שמשאביהם המוגבלים של רשויות האכיפה למלחמה בתופעות של עבריינות תאגידים מחזקים את הצורך בשיתוף פעולה מצד התאגידים עצמם על מנת לייעל ולשפר את הליך האכיפה.⁵⁵ בהתאמה, ישנה חשיבות רבה ביצירת תמריצים לתאגידים לפעול למניעה, חשיפה ושיתוף פעולה עם רשויות האכיפה, כאשר על המחוקק ליצור מנגנון המעודד מבנה תאגידי הפועל למניעת עבירות פליליות, המסייע בחשיפת פגמים וחקירתן.⁵⁶ עם זאת, ומכיוון שלדעתנו המתכונת המוצעת בתזכיר החוק אינה שמה דגש מספק לתמרוץ הקמתם והטמעתם של מנגנונים כאלו טרם ביצוע העבירה, יוקדש החלק הבא להצעה לשיפור התזכיר הקיים.

-
- 49 ס' 86ב לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 1.
- 50 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בה"ש 22.
- 51 הנחיית רשות ניירות ערך "קריטריונים להכרה בתכנית אכיפה פנימית בתחום ניירות הערך וניהול ההשקעות" (15.8.2011).
- 52 שם, בעמ' 4–11.
- 53 ס' 86ד לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 1.
- 54 דברי הסבר לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 1.
- 55 שם, בעמ' 18.
- 56 שם, בעמ' 17.

מכיבוי שריפות למניעתן – הצעה לחיזוק מעמדה של תוכנית אכיפה כנסיבה מקלה בענישה

תזכיר החוק מהווה ללא ספק צעד חקיקתי חשוב ומתבקש בהרחבת ארגז הכלים הנורמטיבי בדין הישראלי, אך הוא סובל מכשל מבני בהבניית מערך תמריצים מניעתית לתאגידים טרם ביצוע ההפרה. בעוד שתזכיר החוק מציע מנגנונים לאימוץ מערכות אכיפה פנימיות במסגרת הסדר מותנה לאחר ביצוע העבירה,⁵⁷ הרי שהתזכיר נעדר מנגנון המעודד הטמעה וולונטרית ומניעתית של תוכניות אכיפה לפני ביצוע העבירה, כנסיבה מקלה מפורשת בחוק העונשין. במקום שתיקון החוק יסתפק בעיגון מערך מנגנונים המהווים סנקציה ("מקל") נאותה למניעת הישנות עבירה, רצוי לדעתנו להרחיב את הכלים הנורמטיביים באמצעות שיטת ה"גזר", ולהפוך את קיומה של תוכנית אכיפה פנימית לנסיבה מקלה גם בשלב גזירת הדין. בכך, ייווצר תמריץ נוסף ומשמעותי לתאגיד לנהוג בצורה אתית ואחראית מלכתחילה.

אכן, הדין הקיים אינו נעדר כליל תמריצים לאימוץ תוכניות אכיפה פנימיות אפקטיביות. כאמור, כבר היום הנחיית פרקליט המדינה, המופנית לרשויות התביעה, מכירה בחשיבותה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית כתמריץ מניעתית, אך זאת באופן מתוחם ומוגבל. לפי ההנחיה,⁵⁸ נקבע כי מידת הכשל בתרבות הציות לחוק בתאגיד, ובכלל זה קיומה של תוכנית אכיפה המיושמת באופן אפקטיבי, היא שיקול מרכזי בבחינת האינטרס הציבורי בהעמדת התאגיד לדין. כלומר, נקבע שכאשר קיימת תוכנית אכיפה אפקטיבית, הדבר יכול להשפיע על ההחלטה האם להגיש כתב אישום נגד התאגיד. ואולם, בכל הנוגע לקיומה של תוכנית אכיפה פנימית, מדיניות התביעה הנוכחית נותנת מענה רק בשלב ההחלטה על העמדה לדין,⁵⁹ וזוהי שעת כושר, להרחיב שיקול זה גם לשלב הענישה במסגרת שיקולי בית המשפט, וכל זאת תוך העלאת עקרונות אלו למדרגת חקיקה ראשית. עיגון חקיקתי זה יאפשר להפוך את קיומה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית משיקול מנהלי גרידא לנסיבה מקלה מפורשת אשר ניתנת לשיקול בשלב גזירת הדין, ובכך ליצור שכבה נוספת של תמריץ לתאגיד.

הצעתנו כי גישה זו תורחב ותוטמע גם במסגרת סימן א' של פרק ו' (דרכי ענישה) לחוק העונשין (הבניית שיקול הדעת השיפוטי בענישה), בו תזכיר החוק, במתכונתו הנוכחית, אינו עוסק. קביעה מפורשת בחוק לפיה קיומה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית, שלא כהגדרתה הלאקונית והחסרה בתזכיר החוק אלא בתוספות שיפורטו להלן, תהווה נסיבה מקלה משמעותית בעת גזירת הדין, תשלים את מנגנון התמריץ השלם ותחזק, גם מהבחינה הדקלרטיבית, את תכלית תיקון החוק לעודד תאגידים לאמץ מנגנונים פנימיים לשם מניעת עבירות במבט צופה פני עתיד.⁶⁰ הצעה זו, המעוגנת בהלכות הפסוקות של בתי המשפט בישראל, נשענת גם על השוואה למודל האמריקאי, המעוגן ב-Federal Sentencing Guidelines.⁶¹ ההנחיות נקבעות בידי נציבות ענישה פדרלית (United States Sentencing Commission), גוף מנהלי עצמאי בתוך הרשות

57 ס' 86 ד לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 1.

58 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בס' 11(ג).

59 יודגש כי הנחיית פרקליט המדינה עוסקת גם בענישה תחת סעיף ד להנחיה (מדיניות ענישה), אך לא בהקשר של תוכנית אכיפה פנימית. תוכנית אכיפה פנימית נדונה, כאמור, בסעיף ה (תוכנית אכיפה) כשיקול של גורמי התביעה להימנעות מהעמדה לדין.

60 דברי הסבר לתזכיר החוק, לעיל ה"ש 1.

61 ראו U.S. SENT'G GUIDELINES MANUAL ch. 8 (U.S. Sent'g Comm'n 2005) (להלן: הנחיות השפיטה הפדרליות).

השופטת, ומטרתן להתוות קווים מנחים לענישה אחידה ועקבית בבתי המשפט הפדרליים בארה"ב. שם, קיומה של תוכנית ציות ואתיקה אפקטיבית (Effective Compliance and Ethics Program) מהווה גורם מפחית (mitigating factor) בקביעת "ציון אשם" (Culpability Score) של הארגון, דבר המשפיע ישירות על גובה הקנס הסופי. בישראל, אין רשות מנהלית מקבילה היוצרת סטנדרט שיפוטי בענישה, אלא ישנה הסדרה סטטוטורית של הבניית שיקול הדעת השיפוטי בענישה אשר עוגנה במסגרת תיקון 113 לחוק העונשין.⁶² במילים אחרות, בעוד שתזכיר החוק מגדיר "תכנית אכיפה פנימית" במונחים פונקציונליים, ראוי כי לצורך הכרה בה כנסיבה מקלה בענישה, יאמץ המחוקק הגדרה מהותית-אופרטיבית, הנסמכת על אמות המידה שפורטו בהנחיות פרקליט המדינה 1.14 ובסטנדרטים הבינלאומיים (כגון הנחיות השפיטה הפדרליות), המבטיחים כי התוכנית אינה רק מסמך פורמלי, אלא כלי בעל השפעה ממשית על התרבות הארגונית.

כך, על פי הנחיות השפיטה הפדרליות, קיימים ארבעה גורמים מרכזיים המגדילים את מדד האשם והענישה של הארגון: מעורבות של דרגים בכירים או סובלנות כלפי הפעילות העבריינית בתוך הארגון; היסטוריה פלילית קודמת של התאגיד; הפרה של צו שיפוטי או מנהלי קודם; שיבוש הליכי משפט ואכיפה.⁶³ לעומת זאת, הנחיות השפיטה הפדרליות מציבות שני גורמים מפחיתים מרכזיים (Mitigating Factors) המשמשים כ"גזר" נורמטיבי מובהק בשלב הענישה: (1) קיומה של תוכנית ציות ואתיקה אפקטיבית (Effective Compliance and Ethics Program) אשר הוטמעה בארגון מראש; (2) דיווח עצמי מרצון (Self-reporting), ושיתוף פעולה מלא עם רשויות החוק.⁶⁴ הנחיות אלו מבהירות כי תוכנית ציות אפקטיבית נדרשת להוות גילוי נאות (Due diligence) ולטפח תרבות ארגונית המעודדת התנהגות אתית ומחויבות לחוק.⁶⁵ הגדרת "התוכנית האפקטיבית" בארצות הברית עברה אבולוציה משמעותית: בעקבות משברים תאגידיים דוגמת קריסת חברות הענק WorldCom ו-Enron, עודכנו ההנחיות בשנת 2004 כדי לדרוש מעורבות פעילה, מודעת ופרואקטיבית של הדרגים הניהוליים הבכירים והדירקטוריון ביישום התוכנית, ולא רק אימוץ פורמלי או "קוסמטי" של קודים כתובים.⁶⁶

כאמור, בדין הישראלי החקוק, אין זה רצוי כי הגדרת "תוכנית אכיפה פנימית" תיוותר במישור הפורמלי באופן לאקוני, ללא הגדרה מפורשת של אפקטיביות וגם זאת רק לאחר ביצוע העבירה. בכל הנוגע לעיבוי הקריטריונים ניתן לקבל השראה מהסטנדרטים הבינלאומיים, ויש להבחין בין תוכנית אכיפה אשר נעשית לשם מראית עין, ואינה אלא "מס שפתיים", לבין תרבות ארגונית מהותית. תוכנית אפקטיבית מחייבת הוכחת נאותות (Due Diligence) המשתקפת במעורבות פעילה של הדירקטוריון, הערכת סיכונים דינמית, ומנגנוני דיווח המבטיחים זרימת מידע חופשית מהדרגים הזוטרים אל הדרגים המקבלים החלטות. יש לכלול במערך השיקולים גם הסתייגות, לפיה הנסיבה המקלה לא תחול או שמשקלה יופחת משמעותית, מקום שהוכח כי דרג בכיר בתאגיד היה מעורב בביצוע העבירה או ידע עליה וגילה סובלנות כלפי ביצועה – בדומה לעיקרון הקבוע בהנחיית פרקליט המדינה ובהנחיות השפיטה הפדרליות.⁶⁷ ללא אמות מידה אלו, הנסיבה המקלה

62 חוק העונשין (תיקון מס' 113), התשע"ב-2012, ס"ח 102.

63 הנחיות השפיטה הפדרליות, לעיל ה"ש 61, ס' 8C2.8.

64 שם.

65 שם, בס' 8B2.1.

66 בוקשפן וכשר, לעיל ה"ש 40, בעמ' 175.

67 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בס' 11(ד); הנחיות השפיטה הפדרליות, לעיל ה"ש 61, ס' 8C2.8.

המוצעת עלולה להפוך למקלט עבור נושאי משרה ותאגידים המבקשים להפחית בעונשם מבלי שחוללו שינוי מבני אמיתי.

קיומו של "גזר" מסוג זה בשלב הענישה יעודד תאגידים להמשיך ולשפר את מנגנוני הציות שלהם. לפעולות כאלה משקל מכריע, שכן תוכניות אכיפה פנימיות מאפשרות לתאגיד לשנות את "אישיותו" מקצה לקצה על ידי החלפת האורגנים, הטמעת הליכי ציות, בקרה ואכיפה, שימנעו ביצוע עבירות מראש.⁶⁸ בעוד שהחוק הפלילי מסמן "סף" התנהגות תחתון, שכל החורג תחתיו נחשב לעבריין ומטופל בכלי ענישה, תוכניות אכיפה פנימיות הראויות לשמן קובעות "רף" של התנהגות ראויה ומומלצת, השואפת למקסם את יושרת הארגון ונמצאת תמיד מעל הסף הפלילי. תוכניות אלו יש לעודד ככל הניתן.⁶⁹ עידוד ארגונים לפעול במרחב שמעל ה"רף" האתי מרחיק אותם באופן אפקטיבי מהתנהגות עבריינית, וכתוצאה מרחיק את התאגיד מהסתבכות פלילית מתחת ל"סף". על מנת שבית המשפט "יבוא לקראת" התאגיד ויגזור עליו עונש מופחת או אף יימנע מהרשעתו, אין די בכך שינהג מעל "הסף" התחתון, אלא עליו להראות כי עשה כל אשר לאל ידו לעשות להגשמת ה"רף" האתי, וכי הייתה קיימת בו בפועל "תרבות ארגונית המעודדת התנהלות עסקית אתית" בטרם נעברה העבירה.⁷⁰

סיכום

תזכיר החוק המוצע מהווה צעד חקיקתי חשוב ומתבקש בהתאמת הדין הפלילי למציאות התאגידית המודרנית, אך הוא סובל מכשל מבני בהבנייה אפקטיבית של מערך תמריצים מניעתי בהתאם לטעמיה המקוריים של העמדה לדין פלילי וענישת תאגידים. בעוד שתזכיר החוק מרחיב את ארגו הכלים הסנקציוני ("המקל") העומד לרשות התביעה ובתי המשפט, הוא נמנע מלעגן מנגנון המעודד הטמעה וולונטרית ומניעתית של תוכניות אכיפה טרם ביצוע העבירה. יתר על כן, תזכיר החוק אמנם מתייחס לתוכניות אכיפה, אך הוא עושה כן ללא הגדרה מהותית ומפורטת להערכת האפקטיביות שלה, בעיקר ככלי שיקומי הנכפה על התאגיד לאחר מעשה, ובכך מחמיץ שעת כושר לעיצוב תרבות ארגונית אתית, וממילא של ציות לחוק באופן שוטף ואף בטרם נעברה במסגרתו העבירה. על מנת להגשים ביתר שאת את תכליותיו הנטענות של תזכיר החוק, ובהלימה למגמות הפסיקה, מוצע להשלים את המהלך החקיקתי באמצעות עיגון נסיבה מקלה מפורשת בחוק העונשין, המתחשבת בקיומה של תוכנית אכיפה פנימית אפקטיבית. הצעה זו תאפשר לבית המשפט לבצע כיול עדין ומדויק יותר של הענישה, תוך הבחנה בין תאגידים שפעלו בתום לב להטמעת נורמות ראויות לבין אלו שכשלו בכך. שילוב זה יקדם תרבות ארגונית אתית של אחריות, יחזק את תמריצי התאגיד לציית לחוק, ויהפוך את הממשל התאגידי לכלי אפקטיבי להגשמת ערכי שלטון החוק וההגינות במרחב העסקי, תוך שימוש במשפט הפלילי כאמצעי מונע ואקספרסיבי, בצורה ההולמת את החשיבה התאגידית המורגלת לעבוד בשיטת ההזדמנויות ולא רק הסיכונים.

68 מיכל אגמון-גונן "התאגיד במשפט הפלילי – חישוב מסלול מחדש" ספר דנציגר 65, 90 (לימור זר-גוטמן ועידו באום עורכים) (2019).

69 בוקשפן וכשר, לעיל ה"ש 40, בעמ' 170.

70 הנחיית פרקליט המדינה, לעיל ה"ש 5, בס' 17.